

Amela Medar¹⁵
Aida Džih
Alema Fazlić
Univerzitet „Džemal Bijedić“ Mostar

Pregledni stručni rad
Review professional work

POVEZANOST ELEMENTA I METODA VREDNOVANJA U NASTAVI BIOLOGIJE, BOSANSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI I ENGLSKOG JEZIKA

Sažetak

Praćenje, vrednovanje i procjenjivanje znanja učenika neodvojivi su procesi koje nastavnici predmetne nastave primjenjuju gotovo svakodnevno u svom odgojno-obrazovnom radu. Iskustva nastavne prakse ukazuju na činjenicu da je upravo vrednovanje učeničkih postignuća jedno od najosjetljivijih područja rada nastavnika. Proces ocjenjivanja, vrednovanja i izvještavanja o učeničkim postignućima često su u fokusu stručne javnosti i kao takvi predmet su brojnih rasprava i nesporazuma. Kao najveći nedostaci sistema vrednovanja na području Hercegovačko-neretvanskog kantona na nivou osnovnog odgoja i obrazovanja ističe se nepostojanje jasnih kriterija prema kojima se vrednuju učenička postignuća i željene razine objektivnosti, što dovodi do poticanja negativnih obrazaca motivacije i učenja kod učenika.

Vrednovanje učenika u nastavi je složen i kompleksan proces. U tom procesu nastavnici mogu pomoći sebi i učenicima samo ako u okviru svog nastavnog predmeta ostvare djelotvoran sistem evidentiranja, praćenja i provjeravanja znanja i vještina učenika. U radu su detaljno opisani bitni elementi procesa vrednovanja, a to su metode vrednovanja, izvori koji se koriste u procesu vrednovanja, kriteriji vrednovanja i ocjenjivanja. Ovim radom su izložene spoznaje i razmišljanja autora, kroz jasne prikaze konkretnih primjera za unapređenje procesa praćenja, provjeravanja i ocjenjivanja učenika u nastavi Biologije, Bosanskog jezika i književnosti i Engleskog jezika, utemeljene na savremenim reformskim zahtjevima.

Ključne riječi: vrednovanje, ocjenjivanje, kriteriji vrednovanja, ishodi

¹⁵ amelamedarppz@gmail.com
fazlic.alema@gmail.com
aida.dzih@gmail.com

Uvod

Vrednovanje je važan segment odgojno-obrazovnog procesa, kojim se određuju nivoi ostvarenih individualnih i općih ciljeva obrazovanja. U školi je vrednovanje tradicionalno služilo kao sredstvo za utvrđivanje nivoa uspjeha učenika s obzirom na unaprijed definirane norme. Današnje shvatanje vrednovanja je dinamičnije, te polazi od sveobuhvatno razrađenih ciljeva, ishoda učenja i samog načina provođenja elemenata vrednovanja na temelju istih. Načini, postupci i elementi vrednovanja proizlaze iz nastavnog plana i programa, detaljno su definisani Pravilnikom o načinima, praćenja i ocjenjivanja učenika u osnovnoj i srednjoj školi¹⁶. Elemente ocjenjivanja i vrednovanja nastavnog predmeta izrađuje nastavnik određenog nastavnog predmeta zajedno sa nastavnicima istog predmeta, obično na nivou stručnog aktiva, odnosno odgojno-obrazovnog područja, te su nastavnici dužni uskladiti načine, postupke i elemente praćenja na lokalnom i kantonalnom nivou. Također, nastavnik je na početku i tokom godine dužan upoznati učenike, razrednika i stručnu službu s elementima, načinima i postupcima vrednovanja. Tokom praćenja učeničkih postignuća, nastavnik u rubriku sa elementima vrednovanja u imeniku upisuje zapažanja koja su mu uočljiva u praćenju učenika, koja mu pomažu u konačnom ocjenjivanju uspjeha, a koja su ujedno razumljiva učeniku i roditelju.

Model učenja i poučavanja temeljen na ishodima učenja u vrijeme izrade novih reformiranih kurikulumu od postojećeg nastavnog osoblja zahtijeva potpunu promjenu paradigme učenja i poučavanja. Kroz navedena nastojanja počela se prepoznavati važnost edukacije nastavnog osoblja o određivanju, praćenju i evaluaciji ishoda učenja. Samo kvalitetno educirani nastavnici mogu napraviti kvalitetnu analizu ostvarenosti postavljenih ishoda učenja kojom bi se utvrdilo da li i do koje mjere planirane nastavne aktivnosti, zadaci za učenike, laboratorijske vježbe i druge planirane aktivnosti vode prema definisanom krajnjem cilju, a krajnji cilj je osposobljavanje učenika za primjenu stečenih znanja nakon završetka obrazovanja.

Na području Bosne i Hercegovine već dva desetljeća, u okvirima fragmentiranog i decentraliziranog obrazovanja, dešavaju se različiti sporadični i nesistematični pokušaji reforme odgojno-obrazovnog procesa. Navedeni procesi su bili praćeni različitim stručnim usavršavanjima nastavnika (najčešće u obliku kratkih radionica) putem kojih su se nastavnici pokušavali osposobiti za uvođenje obrazovne paradigme utemeljene na ishodima učenja u nastavni proces. Međutim, pokazalo se da su brojni pokušaji trebali biti sistemski osmišljeni uz jasne i konkretne smjernice nastavnom osoblju, kako ne bi postali i eventualno ostali na nivou formalizma. Postoje brojni pokazatelji da nerijetko dobro definisani i napisani ishodi učenja nisu ostvareni zbog nedovoljne osviještenosti nastavnika o potrebi usklađivanja planiranih ishoda učenja sa metodama učenja/poučavanja za njihovo ostvarivanje i načinima vrednovanja njihove ostvarenosti, te o nužnosti poštivanja konteksta u kojem se odvija nastava. Jedan od pokušaja u tom smislu, jeste i ovaj rad koji nudi jasne prikaze konkretnih primjera za unapređenje procesa praćenja, provjeravanja i ocjenjivanja učenika u nastavi Biologije, Bosanskog jezika i književnosti i Engleskog jezika, utemeljene na savremenim reformskim zahtjevima.

Vrednovanje učeničkih postignuća

Vrednovanje u odgojno-obrazovnom sistemu obuhvata sve aktivnosti kojima se dolazi do informacija o tome jesu li ostvareni planirani odgojno-obrazovni ciljevi i ishodi učenja (Mužić,

¹⁶ Na osnovu čl. 58., i 70. Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju („Sl. novine HNK“, broj:5/00.,4/04., 5/04.) članova 74. i 80. Zakona o srednjoškolskom obrazovanju HNK („Sl. novine HNK“, broj: 8/00.,4/04., 5/04.), donesen je Pravilnik o načinu, praćenja i ocjenjivanja učenika u osnovnoj i srednjoj školi („Sl. novine HNK“broj: 6/05)

Vrgoč, 2005). To je sistemsko prikupljanje podataka u procesu učenja i postignutom nivou kompetencija (znanjima, vještinama, sposobnostima, samostalnosti i odgovornosti prema radu) u skladu sa unaprijed definiranim i prihvaćenim načinima, postupcima i elementima. Vrednovanje uključuje procese praćenja, provjeravanja i ocjenjivanja nivoa ostvarenosti planiranih ishoda. Temeljni cilj vrednovanja je utvrđivanje ostvarenosti očekivanih ishoda učenja, odnosno, na kojem nivou usvojenosti kompetencija se učenik nalazi. U samom procesu vrednovanja razlikuje se formativno i sumativno vrednovanje.

- Formativno vrednovanje koristi se za provjeru učeničkih predznanja ili znanja usvojenih tokom samog procesa poučavanja, zbog čega je ovaj oblik vrednovanja izuzetno važan za planiranje i provjeru uspješnosti učenja i poučavanja određenog dijela nastavnog gradiva.

- Sumativno vrednovanje se koristi kada je potrebno provjeriti znanje učenika po završetku procesa poučavanja i pruža informacije o uspješnosti poučavanja većih nastavnih cjelina.

Oba oblika vrednovanja imaju različitu funkciju i implikacije. Pored navedenih oblika vrednovanja učeničkih postignuća u novije vrijeme se razlikuje još jedan oblik vrednovanja - samovrednovanje. Samovrednovanje se odnosi na razvoj vještine vrednovanja vlastitog procesa učenja kod učenika. Učenici sa razvijenim vještinama samovrednovanja aktivno nadgledaju svoj proces učenja, prepoznaju svoje greške i nedostatke, uočavaju kritične momente i donose adekvatne odluke o tome kako i na koji način trebaju učiti. Kako bi samovrednovanje bilo uspješno, nastavnik treba učenike aktivno uključiti u proces vrednovanja potičući ih da sami ili međusobno vrednuju svoje zadatke. Nastavnik ima autonomiju i odgovornost pri odabiru najprikladnije metode i tehnike vrednovanja unutar pojedinih pristupa vrednovanju, zbog toga je jako bitna dobra edukacija nastavnika. Metode i tehnike vrednovanje moraju biti usklađene sa postavljenim ishodima, na vrijeme planirane i dogovorene sa učenicima, provedene detaljno, pouzdano i pravedno. Korištene metode i tehnike svim učenicima trebaju omogućiti pokazivanje usvojenih kompetencija i osigurati dovoljnu količinu kvalitetnih dokaza za donošenje pouzdanih procjena o ostvarenosti planiranih ishoda.

Efikasno vrednovanje uključuje prikupljanje i bilježenje informacija iz različitih izvora, a mogućnosti za prikupljanje informacija potrebnih za vrednovanje prisutne su svim fazama ciklusa učenja i poučavanja: prije, za vrijeme i nakon učenja i podučavanja.

Nastavna praksa pokazuje da je vrednovanje učeničkih postignuća jedno od najosjetljivijih područja u radu nastavnika, te je izloženo brojnim nedostacima, a neki od njih su nepostojanje jasnih kriterija prema kojima se vrednuju učenici, ujednačen i usaglašen nivo objektivnosti nastavnika utemeljen na kriterijima. Vrednovanje učenika je uglavnom svedeno na sumativno vrednovanje, gotovo uvijek rezultira ocjenom. Nedostaju ili potpuno izostaju formativni oblici vrednovanja i sistemskog praćenja učenika različitim oblicima vrednovanja. U procesu ocjenjivanja se koriste brojčane ocjene, a izvještavanje o postignućima učenika se svodi na iskazivanje prosječnom ocjenom. Vrednovanje se u procesu nastave i učenja temelji na razrađenom sistemu praćenja, provjeravanja, mjerenja i ocjenjivanja procesa i rezultata rada učenika i nastavnika služeći se unaprijed definisanim i utvrđenim kriterijima i standardima i primjenom objektivnih postupaka i mjernih instrumenata (Kadum-Bošnjak, 2013.).

Konstruktivno (kurikulumsko) poravnanje

Za kvalitet odgojno-obrazovnog procesa nužna je usklađenost planiranih ishoda učenja sa načinom podučavanja i vrednovanja njihove ostvarenosti. Ovaj proces se naziva kurikulumsko poravnanje (engl. *constructive alignment*). Dobro određeni ishodi učenja zbog toga predstavljaju osnovu za razvoj strategija poučavanja, učenja i provjere naučenog (Anderson, 2002). Prema Biggsu i Tangu (2007) konstruktivno poravnanje ili konstruktivno povezivanje

(Kovač, Kolić Vehovec, 2008) odnosi se na pristup u kojem planiranje nastavnog procesa počinje jasnom slikom o ishodima učenja. Zapravo tek kada nastavniku u potpunosti bude jasno šta bi učenik nakon procesa učenja trebao pokazati/učiniti, moguće je planirati metode poučavanja i načine provjere i vrednovanja ishoda učenja kod učenika. Nastavnik je uspješan onoliko koliko je učenike podstakao na aktivnost i rad. Onaj nastavnik koji nastavni proces svodi isključivo na svoje izlaganje, a da pritom nije potaknuo učenika na vlastitu aktivnost neće ostvariti očekivane ishode učenja. Nastavni proces u kojem nastavnik pomaže učenicima da nove nastavne sadržaje povežu sa već poznatim informacijama, uključujući učenike u raspravu na nivou odjeljenja sa vršnjacima o novim sadržajima, te primjenu novih znanja u određenim situacijama, odnosno konstruisanje novih znanja, dovodi učenike do željenih ishoda učenja.

Shema 1: Tri osnovne komponente procesa poravnanja (Biggs i Tang, 2007.)

Sistem obrazovanju u kojem rade i djeluju nastavnici temelji se na dvije koncepcije: prva je poučavanje kao prenos znanja, a druga je poučavanje kao konstrukcija znanja. Prva koncepcija uključuje nastavnika kao osobu koja posjeduje znanje. Nastavnik je izvor ekspertnoga znanja, a na učenicima je da pamte i interpretiraju naučeno ili pokazano. Druga koncepcija podrazumijeva konstrukciju znanja, pri čemu učenici kroz aktivnosti izgrađuju znanja i dijele odgovornost za učenje sa nastavnikom koji ih usmjerava. Naša namjera je potaknuti i osnažiti nastavnike na primjenu i provedbu koncepcije koja uključuje konstrukciju znanja.

Nivoi ishoda učenja

Jedna od najpoznatijih taksonomija ishoda učenja je Bloomova taksonomija, koju su revidirali Anderson i Krathwohl (2001). Posebno je bitna taksonomija ishoda u kognitivnom području u kojem se spominje šest različitih nivoa koji održavaju dubinu misaonih procesa u obradi informacija, a podrazumijeva se da je ishod nižeg nivoa sadržan u ishodu više nivoa.

Određivanje ishoda učenja je proces u kojem treba krenuti od vrha i najprije odrediti ishode učenja na nivou nastavnog plana i programa, grupe srodnih i povezanih predmeta, nastavnog predmeta i na kraju nastavnih cjelina (jedinica). Sa druge strane, provjera kvaliteta procesa određivanja ishoda učenja ide u suprotnom smjeru, od nastavnih jedinica do programa. Prožimanje i usaglašavanje ova dva procesa ključni je faktor za osiguranje kvaliteta obrazovnog procesa (Vizek Vidović, 2009).

Međutim, glagoli sami po sebi nisu dovoljni za dobro i ispravno definisanje ishoda učenja. Ako glagoli odgovaraju različitim nivoima kognitivnih procesa, postavlja se pitanje na kojoj se vrsti sadržaja učenici ovladavaju navedenim kognitivnim procesima. Primjera radi, glagol „opisuje“ obično se smatra tipičnim glagolom za najniži nivo kognitivnih procesa, odnosno za nivo pamćenje (dosjećanje). Dva ishoda koja uključuju glagol „opisuje“ nisu jednake složenosti ukoliko u prvom slučaju učenik npr. opisuje fizičke karakteristike nekog stabla, a u drugom slučaju opisuje kompleksni sistem npr. stablo kao ekosistem.

Usmjerenost na ostvarene ishode učenja vodi do kompetencija koje se mogu razumjeti kao ostvareni ishodi učenja vrednovani kroz sposobnosti učenika da samostalno primjenjuje znanja i vještine u praksi. Pristup definisanju i pisanju ishoda učenja treba odražavati svrhu i kontekst u kojem se ishodi ostvaruju.

Standardi i kriteriji ostvarenosti ishoda

Kako je već naprijed navedeno, vrednovanje je kompleksan proces, koji uključuje praćenje, provjeravanje i ocjenjivanje učeničkih postignuća, pri čemu praćenje i provjeravanje svaki put ne trebaju nužno uključivati i ocjenjivanje (npr. kod formativnog praćenja). Svrha poboljšanja metrijskih karakteristika procesa vrednovanja (valjanosti, pouzdanosti, osjetljivosti i objektivnosti procesa vrednovanja) predstavlja njegovu utemeljenost na ishodima učenja. Ishodi učenja predstavljaju ujedno standarde i kriterije za provjeru njihove ostvarenosti nakon završetka obrazovnog procesa (konstruktivno poravnanje). Kriterijsko ocjenjivanje zahtijeva da se za svaku ocjenu utvrdi obim i nivo potrebnog znanja, bez obzira na distribuciju ocjene, odnosno postignuća drugih učenika. Ovaj pristup zahtijeva unaprijed određeno znanje u smislu kvaliteta i kvantiteta za pojedinačne ocjene, što se iskazuje standardima učeničkih postignuća. Standardi učeničkih postignuća trebaju se koristiti samo kod kriterijskog ocjenjivanja, kojim uspoređujemo postignuća učenika na testiranju sa unaprijed postavljenim standardima, na osnovu čega se utvrđuje ocjena.

Standardi učeničkih postignuća su operacionalizirani ishodi učenja na nivou nastavnih predmeta, koji predstavljaju nivo i kvalitet znanja i vještina koji bi učenik trebao postići za određenu ocjenu. Oni pomažu nastavniku da objektivnije prati i ocjenjuje učenika i da realizira individualiziran pristup učenju. Pored navedenog, standardi su dobra podrška da se učeniku pomogne pri prelazu sa nižeg na viši nivo postignuća. Drugim riječima, ishodi učenja trebaju biti praćeni prikladnim standardima i kriterijima vrednovanja prema kojima se može utvrditi jesu li ostvareni.

Kompetencije uključene u profil učenika na nivou nastavnog plana i programa određenog nastavnog predmeta opisuju se kao prepoznatljivi i mjerljivi ishodi učenja. Ishodi učenja koji opisuju ono što će učenik znati, razumjeti i moći učiniti nakon ispunjavanja svojih obaveza direktno se povezuju sa učeničkim opterećenjem i potrebnim vremenom za učenje. Određivanje ishoda učenja i opterećenja podloga su za dalju razradu kurikuluma s obzirom na izbor pristupa podučavanju, strategija učenja i metoda provjere stečenih kompetencija.

Učenje i poučavanje u nastavi različitih predmeta nameće pitanje uzajamnosti i povezanosti navedenih procesa o kojima vrlo rijetko razmišljamo upravo na nivou međuodnosa. Zbog toga ovaj rad treba da posluži kao praktični poticaj nastavnicima na moguća međupredmetna povezivanja, kroz primjere dobre prakse koja se primjenjuje u osnovnim školama na području Hercegovačko-neretvanskog kantona.

Primjeri dobre prakse, koji su djelom ovoga rada, utemeljeni su na različitim principima vrednovanja i samovrednovanja učeničkih postignuća u nastavi Biologije, Bosanskog jezika i književnosti i Engleskog jezika, pri čemu su korištene savremene teorijske postavke iz područja dokimologije. Podaci prikupljeni kroz sistem povratnih informacija na ponuđene modele, koristit će se za potrebe daljih istraživanja, ali u osnovi za unapređenje kvaliteta nastave i podučavanja.

Primjer povezivanja standarda, ishoda i vrednovanja u nastavi biologije

Ocjenjivanje učenika proističe iz ciljeva i ishoda nastavnog predmeta. Ciljevi učenja predstavljaju općenite i široko postavljene tvrdnje o željenim rezultatima učenja, a određuju se za pojedine cikluse školovanja ili za pojedine predmete. Nastavnik planiranje treba započeti od cilja (tj. onog šta bi učenik trebao znati, razumjeti ili učiniti). Ciljevi definisani za šesti razred iz nastavnog predmeta Biologija prikazani su u nastavku teksta:

1. Postići kod učenika usvajanje i primjenu konceptualnih znanja iz biologije u svakodnevnom životu.
2. Osposobiti učenike za usvajanje najvažnijih bioloških pojmova i njihove interakcije, kako bi se opisali biološki procesi pojave i zakonitosti u skladu sa savremenim naučnim dostignućima.
3. Osposobiti učenike za primjenu naučnih metoda koje se sastoje od posmatranja određene pojave ili procesa morfološko-anatomske karakteristika biljnog svijeta.
4. Osposobiti učenike za kritičko mišljenje kroz sagledavanje određenog problema iz više različitih perspektiva u procesima eksperimentisanja (citologija i fiziologija biljaka) i potvrđivanja teorija.
5. Proširiti znanja učenika o suštinskim vrijednostima biologije i botanike, te značaju biljaka u razvoju biotehnologije i svakodnevnom životu.

Potom su za svaki razred definisani ključni ishodi učeničkih postignuća, tj. ishodi bez čije ostvarenosti učenik ne bi trebao preći u naredni razred. U nastavku su navedeni ključni ishodi za šesti razred iz nastavnog predmeta biologija, koji su direktno povezani sa definisanim ciljevima:

1. Opisuje organizaciju građe biljaka
2. Opisuje organizaciju i nivo organizacije građe biljaka
3. Interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o morfologiji, anatomiji i fiziologiji biljnih organa služeći se stručnom terminologijom
4. Imenuje različite tipove ćelijskih dioba
5. Upoređuje promjene tvari i pretvaranje energije u organizmu između procesa fotosinteze i disanja
6. Razvrstava prema kategorijama predstavnike biljaka
7. Argumentira važnost očuvanja prirode radi održivosti biodiverziteta
8. Interpretira i vrednuje rezultate iz različitih izvora o povezanosti zemljine strukture i prostora življenja sa biodiverzitetom služeći se stručnom terminologijom
9. Izvodi praktične radove služeći se mjernim i optičkim instrumentima (mikroskop, povećalo) i laboratorijskom opremom za sticanje informacija o strukturama, funkcijama i citologiji biljaka
10. Interpretira utjecaj prirodne sredine na tok evolucije

Definisani standardi učeničkih postignuća iz biologije za sve razrede osnovne škole trebaju poslužiti kao mehanizam koji će osigurati i unaprijediti kvalitet nastave. Standardi su strukturirani na tri nivoa učeničkih postignuća: osnovni nivo (ovaj nivo gotovo svi učenici trebaju ostvariti, odnosno 80-90% učenika, srednji nivo (ovaj nivo trebaju ostvariti od 50% - 60% učenika, napredni nivo (očekuje se da će oko 10-20% učenika postići ovaj nivo).

Na temelju standarda su urađeni kriteriji za procjenu učeničkih postignuća. Kriteriji vrednovanja učeničkih postignuća definiraju se kao nivoi usvojenosti znanja, vještina i vrijednosti” koje se očekuju od učenika u svakom predmetu ili području i služe u određivanju šta svaki učenik treba znati i moći učiniti za pojedinu ocjenu. Opisuju obim znanja, dubinu razumijevanja i stepen razvijenosti vještina, a određuju ih nastavnici vodeći se odgojno-obrazovnim ishodima koje u određenom trenutku ispituju, a koji su definirani nastavnim programom datog predmeta. Ishodi opisuju šta bi učenik trebao biti u stanju uraditi, dok kriteriji vrednovanja opisuju koliko dobro će to biti u stanju uraditi. Standardi učeničkih postignuća bili su temelj za definisanje nizova zadataka objektivnog tipa u kojima je prikazana povezanost ciljeva, ishoda i standarda iz biologije.

OBLAST: Povezanost struktura i funkcija živih bića

Komponenta: Morfologija, anatomija i citologija živih bića

Nastavna cjelina: Građa i funkcija biljaka

Ishod 1. 1. Opisuje organizaciju i nivoe organizacije građe biljaka

Osnovni nivo: 1.a. *Povezuje biljne organe sa njihovim osnovnim ulogama*

Zadatak 1: Podzemni izdanci prema tipu mogu biti:

- a) Gomolj
- b) Rizom
- c) Lukovica
- d) Repa

Srednji nivo: 1.c. *Objašnjava funkciju organa i organskih sistema biljaka*

Zadatak 2: Poredaj navedene nivoe organizacije počevši od najsloženijeg tako što ćeš u polja upisati odgovarajuća slova.

A) kotiledoni(supke) ; B) sjemenka; C) izdanak; D) sjemenjača; E) korijenak

Zadatak 3: Zaokruži slovo ispred tačnog odgovora.

Složenu organsku materiju kod maslačka sintetišu biljne ćelije

- a) Korijenu
- b) Plodu
- c) Listu
- d) Cvijetu

u:

Napredni nivo: 1.c. *Objašnjava važnost funkcionalnih organa biljaka za organizam*

Zadatak 4. Popuni tabelu. U odgovarajuće polje tabele upiši znak +, u zavisnosti od toga da li dati biljni organi pripadaju vegetativnim ili reproduktivnim organima.

Biljni organi

Vegetativni organi
Reproduktivni
organi

+

+

+

+

Primjer povezivanja standarda, ishoda i vrednovanja u nastavi Bosanskog jezika i književnosti

Prema Nastavnom planu i programu Federalnog ministarstva obrazovanja nastavani predmet Bosanski jezik i književnost strukturiran je od šest nastavnih područja (književnost, jezik, kultura izražavanja, film, scenske umjetnosti i medijska kultura), koja čine sastavnice vrednovanja.

Osnovni ciljevi, zadaci, složenost i svrha nastave po pojedinim nastavnim područjima trebaju biti zasnovani na usvajanju osnovnih pojmova iz gramatike, teorije i interpretacije književnosti, vježbi usmenog i pismenog izražavanja, stvaranja vlastitih tekstova (pismenih sastava), te ovladavanje osnovnim elementima i tehnikama iz filmske i scenskih umjetnosti, medijske kulture (Nastavni plan i program Federalno ministarstvo obrazovanja za nastavani predmet Bosanski jezik i književnost).

Na osnovu navedenog, spomenuti ćemo neke od definisanih ciljeva nastave Bosanskog jezika i književnosti za šesti razred, koji doprinose razvijanju čitalačke, jezičke i medijske pismenosti:

1. Osposobiti učenika za razvijanje vještina čitanja, slušanja, govorenja i pisanja, te unapređenje funkcionalne pismenosti
2. Osposobiti učenika za ovladavanje osnovnim zakonitostima standardnog bosanskog jezika i stilskim mogućnostima
3. Osposobiti učenika da pravilno doživljava i razumije književni tekst
4. Osposobiti učenike za interpretaciju književnih djela, razvijanje čitalačkog ukusa i kritičkog mišljenja, promišljanje o sebi i svijetu, sebi i drugima, itd.

U skladu sa ovim ciljevima definisani su ključni ishodi za šesti razred, a neke ćemo ovdje navesti:

1. Određuje vrstu riječi i funkciju riječi u rečenici.
2. Razlikuje morfološke kategorije kojima se uspostavljaju veze među riječima (rod, broj, padež).
3. Primjenjuje naučena gramatička i pravopisna pravila prilikom pisanja i govorenja.
4. Razlikuje tekstove prema poetskim, proznim i dramskim karakteristikama na osnovu teme, likova i strukture teksta.
5. Uočava osnovna obilježja usmene književnosti i navodi razlike između usmene i pisane književnosti.
6. Objašnjava razliku između epske i lirske narodne pjesme, itd.

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje definisala je standarde učeničkih postignuća za maternji jezik na osnovu kojih nastavnici izrađuju kriterije ocjenjivanja. Na osnovu ishoda učenja propisanih Zajedničkom jezgrom nastavnih planova i programa zasnovanih na ishodima učenja i standarda učeničkih postignuća za maternji jezik, prikazat ćemo zadatke objektivnog tipa u nastavi Bosanskog jezika i književnosti za oblast književnost i jezik.

Oblast: Književnost Nastavna jedinica: "U noći", Svetozar Ćorović

Komponenta: Ključne ideje i detalji

Ishod: 3. Analizira likove, događaje, ideje i njihove međudnose u tekstu.

Osnovni nivo: 3.a *Izdvaja osnovna obilježja likova.*

Pitanja za osnovni nivo:

1. Gdje živi dječak Triša?
2. Kako se osjeća Triša tokom zimske, vjetrovite noći?
3. Kako se majstor ponaša prema Triši?

Srednji nivo: 3.a *Upoređuje povezanost obilježja lika i događaja u priči oslanjajući se na pojedinosti.*

Pitanja za srednji nivo:

1. Kako pojave i zvuci u prirodi djeluju na dječakova osjećanja?
2. Na osnovu majstorovih riječi upućenih Triši, koje majstorove osobine prepoznaješ?
3. U čemu dječak pronalazi utjehu?

Napredni nivo: 3.a *Preispituje međudnose strukturnih dijelova teksta i uloge pojedinih likova u njima.*

Pitanja za napredni nivo:

1. U kakvom su odnosu Trišina unutrašnja/psihička dešavanja i zbivanja u prirodi?
2. Izdvoji odlomak koji prikazuje Trišin život na selu, opiši osjećanja tokom života na selu i objasni razliku u odnosu na Trišina osjećanja u gradu!

3. Je li Trišin otac pogriješio ili je postupio pravilno kad je Trišu poslao majstoru? Obrazloži odgovor!

Komponenta: Vještina i struktura

Ishod: 2. Tumači različita značenja riječi i izraza (tehničkih, osnovnih i prenesenih značenja iz teksta) i utvrđuje kako izbor riječi utiče na značenje teksta.

Osnovni nivo: 3.a 1.a *Tumači značenje riječi i izraza na osnovu konteksta (kako se koriste u tekstu).*

Pitanja za osnovni nivo:

1. Kojim riječima se majstor obraća Triši?
2. Po čemu se značenje tih riječi razlikuje u tekstu od značenja u našem svakodnevnom govoru?
3. Koje majstorove osobine otkrivaju riječi kojima se obraća Triši?

Srednji nivo: 1.a *Određuje osnovno i preneseno značenje riječi i izraza (figurativni jezik, metafora, sličnost među riječima).*

Pitanja za osnovni nivo:

Pažljivo pročitaj odlomak i odgovori na pitanja

Vjetar šišti, bubnja na prozor, grane krckaju, ispod strehe kao da nešto reži, suvo, promuklo, kao majstor kad se probudi i počne psovati. Zatim, jasnije i glasnije, kao da zabrujaše sva zvona sa crkve i meko brujanje, kao sniježnim pramenjem omotano, topi se u pomrčini, razliva i jecajući se gubi iznad nakrivljenog dimnjaka. Napošljatku kao da odjeknu poznata pjesma Trišinog sela: "Poljem se viiija ooj zor deliuiija"... Grub, oštar glas nečiji izvijao je pjesmu...

1. Izdvoji onomatopejske riječi kojima su dočarani zvukovi vjetra!
2. Zašto se zvuk vjetra poređi sa majstorovom psovkom?
3. Koji zvuk se pojavljuje u Trišinom sjećanju i kakva osjećanja kod njegovog izaziva?

Napredni nivo: 1.a *Prosuduje uticaj izbora riječi na značenje teksta - analizira kako odabir riječi oblikuje značenje ili ton teksta.*

Pitanja za osnovni nivo:

Pažljivo pročitaj odlomak i odgovori na pitanja:

Vjetar šišti, bubnja na prozor, grane krckaju, ispod strehe kao da nešto reži, suvo, promuklo, kao majstor kad se probudi i počne psovati. Zatim, jasnije i glasnije, kao da zabrujaše sva zvona sa crkve i meko brujanje, kao sniježnim pramenjem omotano, topi se u pomrčini, razliva i jecajući se gubi iznad nakrivljenog dimnjaka. Napošljatku kao da odjeknu poznata pjesma Trišinog sela: "Poljem se viiija ooj zor deliuiija"... Grub, oštar glas nečiji izvijao je pjesmu...

1. Izdvojite onomatopejske glagole i objasnite kako brojnost glagola utječe na priču?
2. Obrati pažnju na posljednju rečenicu odlomka: *Grub, oštar glas nečiji izvijao je pjesmu...* Zašto pisac koristi glagol *izvijao*; šta postiže na taj način? Šta bi se promijenilo da je umjesto tog glagola korišten glagol *pjevao*?
3. Šta nam upitne rečenice: *"Što i ja nijesam s njima?... Rašta?... Zar sam našo neku sreću ovdje?... Zar je nijesam tamo ostavio?"* otkrivaju o dječakovom poimanju sreće? Nad čim je Triša zapitan i kome su upućena pitanja?

Komponenta: Gramatika i pravopis

Ishod: 7. Pokazuje vladanje pravilima standardne gramatike i njihovom primjenom pri pisanju.

Osnovni nivo: 1.d *Definiše komparaciju i razlikuje vrste riječi na koje se komparacija odnosi.*

Pitanja za osnovni nivo:

1. Komparacija je _____. Koje vrste riječi imaju komparaciju? _____.

2. Pažljivo pročitajte tekst i izdvojite riječi koje se kompariraju!

Noć je. U stanu Bogoljubovom gori svjetlo. Sofija i Bogoljub sjede u velikoj sobi u kojoj je nekad Živko imao mali muzej. Bila su tu dva velika kolska točka...a najviše dječijih crteža, glinenih i drvenih skulpturica... Ta soba je mirisala na cio život, a sad iz nje dopire zadah neprijatne tišine, Sofijinih parfema i duboke nesloge. Šušakaju listovi novina u Bogoljubovim rukama...

3. Popuni tabelu:

pozitiv	komparativ	superlativ
velika		
mali		
duboka		

Srednji nivo: 1.d Razvrstava pridjeve na opisne i gradivne prepoznajući komparaciju opisnih pridjeva.

Pitanja za srednji nivo:

Pažljivo pročitajte tekst i uradite zadatke:

Noć je. U stanu Bogoljubovom gori svjetlo. Sofija i Bogoljub sjede u velikoj sobi u kojoj je nekad Živko imao mali muzej. Bila su tu dva velika kolska točka...a najviše dječijih crteža, glinenih i drvenih skulpturica... Ta soba je mirisala na cio život, a sad iz nje dopire zadah neprijatne tišine, Sofijinih parfema i duboke nesloge. Šušakaju listovi novina u Bogoljubovim rukama...

1. Izdvojite pridjeve i odredite vrstu pridjeva!

2. Izdvojite pridjeve koji se mogu komparirati i odredite njihovu vrstu!

3. Izdvojite pridjeve koji se ne mogu komparirati i odredite vrstu pridjeva!

Napredni nivo: 1.d Koristi komparaciju pridjeva i navodi pozitiv za dati superlativ, te u potpunosti određuje komparativ datih pridjeva koji imaju nastavak „ši” kao i „iji”.

Pitanja za napredni nivo:

1. Popuni tabelu tako što ćeš napisati stepene komparacije koji nedostaju:

pozitiv	komparativ	superlativ
zelen		
		najljepši
		najjeftiniji
ljut		
	mlađi	
dobar		

2. - Izdvojite nastavke za komparativ i objasnite kako se tvori komparativ pridjeva!

- U kojim oblicima komparativa je izvršena glasovna promjena? Napišite naziv izvršene glasovne promjene i objasnite kako je do nje došlo!

3. - Objasnite kako se tvori superlativ pridjeva?

- Objasnite po čemu se superlativ *najjeftiniji* razlikuje od ostalih! Navedite još dva slična primjera!

Primjer povezivanja standarda, ishoda i vrednovanja u nastavi Engleskog jezika

Već je prethodno navedeno da je za kvalitet odgojno-obrazovnog procesa nužna usklađenost planiranih ishoda učenja sa načinom podučavanja i vrednovanja njihove ostvarenosti, pa to važi i za nastavu stranih jezika. Cilj nastave stranih jezika je usmena i pisana komunikacijska kompetencija na stranom jeziku proširena sa kulturološko-odgojnim elementima. U ranom učenju engleskog jezika težište je na govornoj komunikaciji posredstvom pokreta, likovnog izraza, igre i pjesme. U višim razredima nastava se postepeno usmjerava na kognitivno učenje i nastoji se ujednačeno razvijati govorna i pisana komunikacija.

Okvir i polazište za nastavu stranog jezika je Zajednički evropski referentni okvir za jezike (ZEROJ). S obzirom na to da se strani jezik uči, a ne usvaja i to u umjetno stvorenoj sredini, potrebno je osvjetliti način učenja i praćenja, jer se radi o kulturi i jeziku nekog drugog društva ili države. Standardi učeničkih postignuća za prvi strani jezik su urađeni na temelju ZJNPP-a za strane jezike definisane na ishodima učenja, a koja se oslanja i na ZEROJ. Standardi su rađeni u skladu s jezičkim nivoima koji se kreću od A1 (kraj šestog razreda osnovnog obrazovanja) do B2 + (gimnazija).

U nastavi engleskog kao prvog stranog jezika u šestom razredu osnovne škole treba težiti potpunom dostizanju nivoa A1.2 Zajedničkog evropskog okvira za jezike - CEFR, a na ovom nivou učenici prepoznaju i upotrebljavaju jezik, te počinju sticati znanja o jeziku. Šesti razred je, dakle, početak nove etape u učenju stranog jezika. Učenici ovoga uzrasta ne uče jezik samo imitiranjem i stvaranjem jezičkih navika nego svjesnim uvidom u njegove zakonitosti. Oni počinju sticati i znanje o jeziku koristeći se već naučenim jezičkim kategorijama iz maternjeg jezika. Pritom će ih nastavnik induktivnim putem voditi ka otkrivanju osnovnih jezičkih zakonitosti koje će težiti primjenjivati samostalno i funkcionalno. I na ovom uzrastu izuzetno je bitna vizualizacija koja mora pratiti kako rad na leksici tako i gramatici.

U skladu sa navedenim ciljem definisani su ključni ishodi za šesti razred od kojih ćemo navesti samo neke:

1. Tumači slušani sadržaj koristeći strategije slušanja razvijajući pozitivan stav prema aktivnom slušanju,
2. Koristi vokabular, jezičke strukture i zakonitosti, te analizira specifičnosti izgovora slušanog sadržaja,
3. Razumije govor na poznatu temu, koji sadrži poznatu gramatiku i leksiku,
4. Uočava glavnu misao/suštinu teksta,
5. Čita s razumijevanjem različite vrste tekstova i digitalnih sadržaja, koristeći strategije čitanja i informacijsko-komunikacijske tehnologije,
6. Koristi različite strategije čitanja prilikom usvajanja i analize nepoznatih riječi, jezičkih struktura i fonetskih zakonitosti, itd.

Tri su glavne domene unutar kojih će se ostvarivati, ali i vrednovati ishodi postignuća učenika u nastavi engleskog jezika: *komunikacijsko-jezička domena*, *međukulturalno-komunikacijska domena* i *samostalnost u ovladavanju jezikom*. Elementi koja se vrednuju u nastavi engleskog jezika su sljedeći: *slušanje s razumijevanjem*, *čitanje s razumijevanjem*, *govor i pisanje*. Preporuka je pratiti i vrednovati ishode jezičkih zakonitosti (gramatike) u sklopu formativnog vrednovanja, ali i sumativno vrednovati njihovu primjenu u govoru i pismu.

Na osnovu ishoda učenja propisanih ZJNPP i standarda učeničkih postignuća za strani jezik, prikazat ćemo zadatke objektivnog tipa u nastavi Engleskog jezika za oblast *slušanje i razumijevanje slušanog*.

Oblast: slušanje i razumijevanje slušanog

Nastavna jedinica: My daily life

Komponenta: Vokabular, jezičke strukture i fonetske zakonitosti

Ishodi učenja: 3. Koristi pravilno vokabular, jezičke strukture i zakonitosti. 4. Procjenjuje specifičnosti izgovora slušanog sadržaja

Osnovni nivo: Povezuje slušani sadržaj o poznatoj temi sa slikom, tekstom i/ili pokretom

Zadatak 1: Match the cues to the correct names! (Nakon slušanja i čitanja teksta poveži date riječi sa imenima!)

football 17 third floor 12 college
on foot high school 8.10 guitar Henry Alison Nadim
bus 8.30 seventh floor

Srednji nivo: Prepoznaje suštinu slušanog sadržaja nakon prvog ili ponovnog slušanja.

Zadatak 2: Complete the chart with information about Henry! (Nakon prvog slušanja popuni tabelu sa informacijama o Henriju!)

City
School
School starts
School finishes
Likes
Doesn't like
Best friend
Sister

Napredni nivo: Sažima informacije iz slušanog sadržaja u smislenu cjelinu.

Zadatak 3: What happens at these times? (Nakon slušanja i čitanja teksta napiši šta se dešava u ovo vrijeme!)

- 1 8.10 Alison leaves home at ten past eight.
- 2 8.30
- 3 8.40
- 4 8.45
- 5 9.00
- 6 3.30
- 7 in the evening
- 8 after school on Thursday
- 9 on Saturday mornings
- 10 before dinner

Po istom principu prikazat ćemo povezanost standarda, ishoda i vrednovanja na primjeru testa, za oblast pisanje i pismeno sporazumijevanje.

Oblast: pisanje i pismeno sporazumijevanje

Komponenta: Razvijanje pravilnog pismenog izražavanja

Ishodi: 1. Koristi jezičke zakonitosti 2. Primjenjuje i razvija vokabular.

Nastavna jedinica: Past Simple Tense (regular and irregular verbs) - revision

Niski nivo: Koristi ciljnu gramatičku strukturu u prostim rečenicama.

Zadatak 1: Fill in the gaps with past simple forms of the verbs in brackets! (Popuni praznine, glagole u zagradi stavi u oblik prošlog vremena!)

- 1 She (be) at school yesterday.
- 2 He (do) his homework last night.
- 3 He (write) about his school trip.
- 4 My parents (travel) to Spain by plane.
- 5 They (stay) in a hotel.

Srednji nivo: Koristi ciljne gramatičke strukture u kraćim složenim rečenicama.

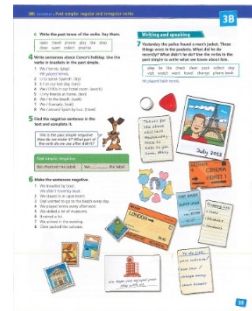
Zadatak 2: Write sentences about Conor's holiday. Use the verbs in brackets in the past simple! (Napiši rečenice o Konorovom odmoru. Glagole u zagradi stavi u prošlo vrijeme!)

- 1 We/ tennis. (play). We played tennis.
- 2 I / to speak Spanish. (try)
- 3 It / on our last day. (rain)
- 4 We / a film in our hotel room, we / computer games. (not watch, play)
- 5 I / my friends at home. (text)
- 6 We / to the beach. (walk)
- 7 you / on holiday last year? (be)

Napredni nivo: *Koristi ciljne gramatičke strukture u kratkim tekstualnim cjelinama.*

Zadatak 3: Yesterday the police found a man's jacket. These things were in the pockets. Use the verbs in the past simple to write what we know about him. Look at the things in the photo! (Policija je našla mušku jaknu. Ove stvari su bile u džepovima. Upotrijebi glagole u prošlom vremenu i napiši šta znamo o ovom muškarcu na osnovu nađenih stvari. Pogledaj predmete na slici!)

- play be like check clean pack collect stay buy
phone book watch want travel visit

U važećem Nastavnom planu i programu za osnovnu školu navodi se da je ocjena iz stranog jezika odraz cjelokupnog djetetovog odnosa prema školskim obavezama, njegovog aktivnog učešća u nastavnom procesu i pokazanih rezultata koje će nastavnik kontinuirano pratiti i ocijeniti, ali i da će djeca učiti jezik oslanjajući se na znanje koje su stekli učenjem nekih drugih predmeta, kombinujući učenje stranog jezika sa aktivnostima „preuzetim“ iz nekih drugih predmeta.

Zaključna razmatranja

Na temelju ponuđenih primjera dobre prakse moguće je dobiti povratne informacije na najmanje tri nivoa:

- (1) lični nivo podrške za učenike - svaki učenik može vidjeti svoj rezultat izražen u elementima vrednovanja i u skladu sa ostvarenim rezultatima dobiti povratnu informaciju i preporuke nastavnika kako može poboljšati aspekte samoregulacije učenja u odnosu na prosječne rezultate ili optimalno očekivane rezultate,
- (2) nivo nastavnog programa ili nastavnog predmeta - izvještava o rezultatima procjene kvaliteta nastavnog procesa, nastavnog programa ili nastavnog predmeta, uz moguća rješenja kako unaprijediti kvalitet,
- (3) institucionalni nivo - prema različitim varijablama moguće je dobiti uvid u različite međusobno povezane aspekte kvaliteta te ponuditi nastavnicima adekvatnu edukaciju kako bi se unaprijedili rezultati podučavanja.

Na osnovu navedenog mogu se izvući opći zaključci, koje svodimo na nekoliko konstatacija:

- Transparentnost vrednovanja kroz ishode, standarde i kriterije, nastavniku olakšavaju proces vrednovanja jer unaprijed planirani i postavljeni uslovi otvaraju proces učenja i usmjeravaju učenika prema ishodima učenja.
- U ovom radu su povezana tri različita nastavna predmeta sa ciljem da se prikaže povezanost principa i elemenata vrednovanja i samovrednovanja učeničkih postignuća u nastavi Biologije, Bosanskog jezika i književnosti i Engleskog jezika kroz ishode, standarde i konkretne zadatke definisane na standardima učeničkih postignuća.
- Bez obzira o kojem predmetu se radi, ishodi učenja ne umanjuju poziciju nastavnika već mu otvaraju prostor profesionalne autonomije i odgovornosti.

- Preusko definisani ishodi učenja mogu biti ograničavajući faktor u procesu učenja i dovesti do uništenja kreativnosti u nastavnom procesu i kod nastavnika i kod učenika.

U cilju unapređenja prakse vrednovanja, može se predložiti i određeni broj preporuka:

- u svim oblicima provjere ostvarenosti ishoda učenja potrebno je unaprijed definisati kriterije vrednovanja, te razviti različite modele formativnog praćenja i vrednovanja,
- u programe stručnog usavršavanja nastavnika uvrstiti sadržaje iz područja školske dokimologije,
- uvesti u stručno usavršavanje nastavnika teme koje ih podučavaju korištenju novih metoda i oblika vrednovanja.

Vrednovanje i samovrednovanje su najvažniji instrument za osnaživanje procesa učenja i podučavanja i njihova osnovna svrha je unapređenje kvaliteta nastavnog procesa.

Literatura

- Anderson, L. W. (2002). Curricular alignment: A re-examination. *Theory Into Practice*, 41(4), 255-260.
- Anderson, L.W., Krathwohl, D.R. (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives (Complete edition)*. New York: Longman.
- Biggs J., Tang, C. (2007). *Teaching for Quality Learning at University*. Society for Research into Higher Education & Open University Press.
- Bloom, B. S., Engelhart, M. D., Furst, E. J., Hill, W. H., & Krathwohl, D. R. A. (1956). *Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. Handbo-ok 1: Cognitive Domain*. New York: David McKay.
- Bognar L., Matijević M. (2005). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga
- Dragičević, T., Dželalija, M. (2016). *Kako napisati ishode učenja? Split: STEM projekt*
- Kadum-Bošnjak, S. (2013). *Dokimologija u primarnom obrazovanju*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Kovač V., Kolić Vehovec, S. (2008). *Izrada nastavnih programa prema pristupu temeljenom na ishodima učenja - priručnik za sveučilišne nastavnike*. Sveučilište u Rijeci.
- Krathwohl, D. R. (2002). A revision of Bloom's Taxonomy: An overview. *Theory Into Practice*, 41(4), 212-218.
- Mužić, V., Vrgoč, H. (2005). *Vrednovanje u odgoju i obrazovanju*, Zagreb. Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- Okvirni nastavni plan i program za devetogodišnju osnovnu školu u Federaciji Bosne i Hercegovine, preuzeto sa <https://skolegijum.ba/static/files/pdf/docs/52df9345338c0.pdf>
- Pravilnik o načinu, praćenja i ocjenjivanja učenika u osnovnoj i srednjoj školi („Sl. novine HNK“ broj: 6/05)
- Vizek Vidović, V. (2009) (ur.). *Planiranje kurikuluma usmjerenog na kompetencije u obrazovanju učitelja i nastavnika: priručnik za visokoškolske nastavnike*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Vizek Vidović, V., Rijavec, M., Vlahović-Štetić, V. i Miljković, D. (2014). *Psihologija obrazovanja*. Zagreb: IEP/VERN.
- Vrgoč, H. i Mutić, V. (1999). *Praćenje, vrednovanje i prosudba učinkovitosti odgojno-obrazovnog rada*. U: Mijatović, A. (ur.) *Osnove suvremene pedagogije*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- Zajednička jezgra definisana na ishodima učenja u Bosni i Hercegovini, (2008). Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Most

RELATIONSHIP OF ELEMENTS AND EVALUATION METHODS IN THE TEACHING OF BIOLOGY, BOSNIAN LANGUAGE AND LITERATURE AND ENGLISH LANGUAGE

Summary

Monitoring, evaluation and assessment of students' knowledge are inseparable processes that subject teachers apply almost daily in their educational work. Experiences from teaching practice point to the fact that the evaluation of student achievements is one of the most sensitive areas of a teacher's work. The processes of assessment, evaluation and reporting on student achievements are often in the focus of the professional public and as such are the subject of numerous discussions and misunderstandings. The biggest shortcomings of the evaluation system in the area of Herzegovina-Neretva Canton at the level of primary education are the absence of clear criteria according to which student achievements and the desired level of objectivity are evaluated, which leads to encouraging negative patterns of motivation and learning among students.

Evaluating students in class is a complex process, and in that process teachers can help themselves and students only if they create an effective system of recording, monitoring and checking students' knowledge and skills within their subject. The paper describes in detail the essential elements of the evaluation process, namely evaluation methods, sources used in the evaluation process, evaluation and assessment criteria. This paper presents the knowledge and thoughts of the authors, through clear presentations of concrete examples for improving the process of monitoring, checking and evaluating students' knowledge in the teaching of Biology, Bosnian language and literature, and English language, based on modern reform requirements.

Keywords: *evaluation, evaluation, criteria for evaluating, outcom*